

Ce au fost **boierii mari**
în Țara Românească?

De același autor:

Le droit roumain en matière de nationalité, Paris, 1940 (teză de doctorat în Drept).

Démétrius Cantémir, philosophe de l'Histoire, în *Revue des études roumaines*, XIII-XIV, Paris, 1974, pp. 65–90.

Civilisations et lois historiques. Essai d'étude comparée des civilisations, Mouton, Paris-Haga, 1975 (carte premiată de Academia Franceză); în românește, *Civilizații și tipare istorice. Un studiu comparat al civilizațiilor*, Humanitas, 1999, 2004, 2006.

Les „grands boïars“ ont-ils constitué dans les principautés roumaines une véritable oligarchie institutionnelle et héréditaire?, în *Südost-Forschungen*, Band XLVI, München, 1987, pp. 1–56.

Le pays roumain entre Orient et Occident. Les Principautés danubiennes dans la première moitié du XIXe siècle, Publications Orientalistes de France, 1989; în românește, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, Humanitas, 1995, 2005.

Les Aroumains (coordonator la operă colectivă), Publications Langues'O, Paris, 1989; în românește, *Aromânii – istorie, limbă, destin*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.

„Sur un passage controversé de Kékauménos. De l'origine des Valaques de Grèce, în *Revue roumaine d'histoire*“, t. XXX, 1–2, pp. 23–66, București, 1991.

O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri, Humanitas, 1999, 2000, 2001, 2002, 2006, 2007.

Cum s-a născut poporul român?, Humanitas Junior, 2001.

Mircea cel Bătrân și luptele cu turcii, Humanitas Junior, 2001.

De la Vlad Țepeș la Dracula Vampirul, Humanitas Junior, 2003.

Însemnările lui Gheorge Milescu, roman, Humanitas, 2004.

Există istorie adevărată?, Humanitas, 2004.

Amintiri din pribegie, Albatros, 2002; Humanitas, 2005, 2010.

Thocomerius – Negru Vodă, un voivod de origine cumână la începuturile Țării Românești, Humanitas, 2007.

Războiul de 77 de ani și premisele hegemoniei americane, Humanitas, 2008.

Amintiri și povești mai deocheate, Humanitas, 2009.

NEAGU DJUVARA

Ce au fost boierii mari
în Țara Românească?

Saga Grădiștenilor
(secolele XVI-XX)

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Georgeta-Anca Ionescu, Anca Drăghici
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru
Execuția tabelelor genealogice: Robert Nestorescu

Tipărit la „Monitorul Oficial“ R.A.

© HUMANITAS, 2010

ISBN 978-973-50-2677-6
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Dedic această carte verișoarei mele Despina Mavrocordat, prințesă zu Sayn-Wittgenstein, care m-a îndemnat cu atâta stăruință, ani de-a rândul, să încerc această evocare a familiei noastre maternelne, pe care am îndrăgit-o amândoi.

Je dédie ce livre à ma cousine la princesse zu Sayn-Wittgenstein, née princesse Despina Mavrocordato, qui m'a encouragé avec tant d'insistance, des années durant, à tenter cette évocation de notre famille maternelle, qui nous a été chère à tous deux.

Table des matières

Remerciements / 9

- I. INTRODUCTION / 11
Une réalité contournée jusqu'à présent dans l'historiographie roumaine: les «grands boïars» de Valachie et de Moldavie ont représenté, depuis les débuts, une véritable oligarchie institutionnelle et héréditaire
- II. À LA RECHERCHE DES COMMENCEMENTS / 65
Les Grădișteanu dans les XVe – XVIe siècles
- III. TROIS GÉNÉRATIONS DE HAUTS DIGNITAIRES / 93
Les Grădișteanu au siècle des princes Craïovesti, Brancovans et Cantacuzènes (1620–1718)
- IV. À L'ÉPOQUE PHANARIOTE / 137
Sous le premier prince Phanariote, Nicolas Mavrocordato, Șerban Grădișteanu s'enfuit en Olténie (Petite Valachie) occupée par les Autrichiens. Mavrocordato lui confisque toutes ses terres et les donne à l'Église Métropolitaine de Bucarest. Sa cousine et héritière lutte pour récupérer au moins une partie de la fortune; les Grădișteanu des XVIIIe, XIXe et XXe siècles sont ses héritiers
- V. LE SIÈCLE DE LA RENAISSANCE NATIONALE / 159
Les derniers éclats: patriotes, quarante-huitards, hommes politiques (1821–1920)
- VI. LEUR DERNIER SIÈCLE / 205
La famille s'éteint lentement dans la douleur: morts prématurées, suicides, enfants naturels, aliénation mentale
- VII. ANNEXES / 271
Facsimilés de documents, fondations d'églises et de monastères, propriétés, portraits de famille, généalogies, tableaux d'ascendants

Tablă de materii

Mulțumiri / 9

- I. INTRODUCERE / 11
O realitate ocolită până acum de istoriografia română:
„boierii mari“ din Țara Românească și Moldova au
reprezentat, dintru început, o adevărată oligarhie
instituțională și ereditară
- II. ÎN CĂUTAREA ÎNCEPUTURILOR / 65
Boierii Grădișteni în secolele XV–XVI
- III. TREI GENERAȚII DE MARI DREGĂTORI / 93
Grădiștenii în veacul domnilor Craiovești, Brâncoveni și
Cantacuzini (1620–1718)
- IV. ÎN VREMEA FANARIOȚILOR / 137
Sub primul domn fanariot, Nicolae Mavrocordat, Șerban
Grădișteanu se hainește și trece în Oltenia ocupată de
austrieci. Mavrocordat îi confiscă toate moșiile și le dă
Mitropoliei. Vara și moștenitoarea lui se luptă pentru a
redobândi o mică parte din avere. De la ea se trag Grădiș-
tenii din secolele al XVIII-lea, al XX-lea și al XX-lea
- V. ÎN VEACUL RENAȘTERII NAȚIONALE / 159
Ultimele scilipiri: patrioți, pașoptiști, oameni politici
(1821–1920)
- VI. ULTIMUL LOR VEAC / 205
Încet, neamul se stinge în dureri: moarte timpurie,
sinucideri, copii din flori, alienație mintală
- VII. ANEXE / 271
Facsimile de documente, ctitorii, conace, portrete de
familie, genealogii, tabele de ascendenți

Mulțumiri

M-am bucurat de-a lungul anilor cât am lucrat la această carte de o asistență atât de largă și simpatcă, de ajutor de la un număr atât de mare de colegi istorici, de bibliotecari, de specialiști în diverse ramuri de științe auxiliare, încât mă găsesc foarte stingher în a face o selecție în exprimarea recunoștinței mele. Voi enumera deci, în ordine alfabetică, numai pe cei pe care n-am putut să nu-i țin minte:

Ștefan ANDREESCU, cercetător principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“, primul în ordinea alfabetică, e poate și cel care mi-a fost cel mai prețios îndrumător și care mi-a procurat cele mai numeroase indicații bibliografice.

Violeta BARBU, care mi-a clarificat câteva încrângături genealogice nelămurite din epoca medievală.

Jean-Michel CANTACUZINO (Paris), pentru amănunte din înrudirile Cantacuzinilor.

(†) Paul CERNOVODEANU, care m-a încurajat mereu, înainte de dispariția lui prea timpurie, și care mi-a procurat o genealogie, isprăvită de el, a ramurii Bărbăteștilor din care se trăgea și el, prin mama lui, și eu, prin bunicul meu Djuvara.

Carina GHICA OGREZEANU, coborâtoare și ea de trei ori din Grădișteni, care a avut bunătatea să cerceteze unele cărți pentru mine.

Ștefan GOROVEI, distinsul istoric care animă cu atâta competență Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta“ de la Iași, unde am expus proiectul meu de monografie a Grădiștenilor și am primit critici și îndrumări. Ștefan Gorovei e și cel care m-a încurajat să îmbin această monografie cu teoria mea expusă în *Südost-Forschungen*, în 1987, cu privire la categoria „marilor boieri“.

Sergiu IOSIPESCU, care mi-a procurat un mare număr de cărți necesare cercetărilor mele și m-a ajutat la descifrarea unor texte vechi românești în chirilice.

Florin IONESCU, excelentul fotograf amator care m-a dus în mai toate localitățile unde puteam găsi urme ale moșilor mei din partea maternă.

Arhimandritul Iustin MARCHIȘ, care, cu atâta bunăvoință, a încercat să mă ajute în dobândirea unor lămuriri asupra lipsurilor neexplicate în arhivele Mitropoliei din București, privitoare la ctitoria boierilor Grădișteni.

Gheorghe MUȘAT, neobosit scormonitor de arhive și vechi hri-soave, care mi-a semnalat un mare număr de documente vechi privitoare la Grădișteni.

Mihai Sorin RĂDULESCU, la care am făcut apel de câte ori mi-erău neclare unele legături de rudenie, la orice neam boieresc, în ultimele veacuri și până în prezent.

Ștefan PLEȘIA, care m-a lăsat cu atâta gentilețe să cercetez, de mai multe ori, la el, masa de fișe și tabele genealogice întocmite de tatăl său Dan Pleșia, după bunicul său Emanoil Hagi-Moscu.

Mihai D. STURDZA, care mi-a dat îndrumări genealogice și mi-a procurat o seamă de documente indispensabile.

Alexandru SKULTÉTY, căruia i-am cerut de mai multe ori lămuriri asupra documentelor în limba maghiară care aveau legătură cu cercetarea mea.

Tudor TIRON, la care am avut recurs pentru a încerca să lămuresc unele ciudățenii din blazonul familiei Grădișteanu.

Claudiu TURCITU, de la Arhivele Statului, care a fost primul acolo care să-mi înlesnească cercetările (urmat de toate doamnele de la sala de citire!).

*

Ca în toate lucrările mele de 11 ani încoace, nu pot să nu o pomenesc pe Diana Coriciuc, nelipsita împlânzitoare a computerului meu năvălaș și primul lector (critic) al prezentei cărți.

I

INTRODUCERE

*O realitate ocolită până acum de istoriografia română:
„boierii mari“ din Țara Românească și Moldova
au reprezentat, dintru început,
o adevărată oligarhie instituțională și ereditară*

Ne putem întreba ce interes mai prezintă astăzi o cercetare asupra unei familii boierești prea puțin cunoscute de marele public. Nici pentru istorici nu mai prezintă interes, de când în disciplina istorică accentul e pus asupra faptelor economice și sociale, asupra aplicării metodei cantitative, asupra evoluției mentalităților și când se preconizează o metodă pluridisciplinară de studiu al trecutului istoric. De fapt, în această concepție s-ar putea susține că nici măcar un studiu de ansamblu al mării boierimi nu mai merită atenție.

Asupra acestui ultim punct aș avea însă altă viziune: e vorba, mai întâi, de un subiect ce privește istoria instituțiilor, care n-are nevoie de justificare și care continuă, de altfel, să suscite interes. Pe de altă parte, istoria boierimii române atinge încontinuu istoria politică a Principatelor, deoarece marea boierime a jucat un rol foarte însemnat – ba chiar dominant – în guvernarea țării, dinainte de „descălecători“ și până la nașterea României moderne, bineînțeles în limitele strâmte pe care le îngăduiau situația țării și împrejurările externe. Apoi, prin faptul că mării boieri au întins progresiv posesiunile lor în dauna moștenitorilor și răzeșilor, ei au jucat un rol economic de prim-plan, cu consecințe incalculabile în domeniul social, perceptibile chiar în epoca contemporană. În sfârșit, trebuie subliniat faptul – și istoriografia noastră n-a relevat

pare-mi-se destul acest aspect – că boierii au fost, rând pe rând și mai mult sau mai puțin conștient, agenții aproape exclusivi a trei influențe străine, determinante în domeniul culturii: cea slavonă în primele timpuri ale Evului nostru Mediu, cea greacă, apoi turco-fanariotă în secolele XVII–XVIII, la urmă cea franceză în secolul al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, influențe care, cu vremea, au însemnat adânc și limba, și moravurile tuturor claselor sociale, contribuind astfel la modelarea întregului psihic național, acel presupus „specific național“ care stârnește în continuare discuții atât de aprinse.

Ar fi de ajuns pentru a trezi interesul istoricului și poate și al marelui public. Iar dacă ne mai întrebăm prin ce concurs de împrejurări, prin ce pârgșii economice și politice, prin ce mecanisme mentale o atât de strămtă minoritate s-a putut considera, veacuri de-a rândul, ca învestită din fire cu exercitarea exclusivă a puterii politice și o atare viziune să fi fost acceptată nestingherit de toate celelalte pături ale societății, veți conveni că subiectul aparține cu adevărat istoriei globale a neamului românesc.

Întâmplarea de a fi ales, din pietate filială, povestea familiei mele materne pentru expunerea acestor considerații, iar nu pe aceea a vreunui neam mai cunoscut de marele public, ca al Goleștilor, al Filipeștilor sau al Văcăreștilor, poate fi bine-venită, în sensul că va fi mai simptomeică pentru grupul social pe care încerc să-l definesc și să-l descriu. Între ei, cei care se știau ca aparținând acestei restrânse oligarhii se considerau toți egali, ba fiecare făurindu-și motive de a se considera mai moțat decât ceilalți; ceea ce e, de fapt, un fenomen universal în toate aristocrațiile, când le studiezi din China până la Roma

și până la nobilimea „titrată“ din Apus; și, pesemne, și până la șefii vreunui trib de indieni Jivaros din Amazon.

Dacă, la noi, în fiecare secol, un mic număr de familii ajungea la vârful grupului de putere, lucrul era desigur resimțit și acceptat de toți din sânul grupului. Iar când unul sau o fratrie, ca cei trei Buzești, sau Bălăceanul, ajuns general la nemți și erou de cântece bătrânești sau, mai târziu, strălucitul și fastuosul Ienăchiță Văcărescu, se făceau cunoscuți de țara întreagă, neamurile lor au primit de atunci eticheta de „familii istorice“, aruncând într-un con de umbră zeci de neamuri boierești, odinioară puternice, unele chiar înrudite cu spițele voivodale ale Basarabilor, Craioveștilor, Brâncovenilor; citez la grămadă nume ca: Izvorenii, Pârâienii, Glogovenii, Otetelișenii, Cocorăștii, Grecienii etc. Ceea ce voi încerca să arăt – în ciuda unor aprige rivalități, adesea nemiloase și sângeroase – este îndelunga solidaritate pecetluită prin endogamie a acestui grup care, când e studiat genealogic cu grijă, duce până la primele timpuri ale voivodatelor noastre.

Nici unul dintre marii noștri istorici nu s-a învrednicit să dea o explicație plauzibilă a genezei acestui grup social care apare totuși clar din cele mai vechi hrisoave, când domnul chema la adunările de Stări pe „boierii mei mari și mici“. Studiarea categoriei „boieri mari“ a lipsit până acum ca atare în istoriografia română. Din diverse motive, nici chiar istoricii noștri cei mai de seamă, ca Xenopol și Iorga, de pildă, n-au căutat să identifice acest grup ca o entitate socială aparte. Simptomatice sunt și tatonările, ezitățile și erorile celor doi mari istorici în ceea ce privește originea instituției boierești la români.

La publicul cult, ca și la țară, a mai jucat un rol și erodarea termenului „boier“ în cursul veacului al XIX-lea, adică evoluția lui de la înțelesul de membru al unei clase

sociale, al unei aristocrații prin naștere, la cel de proprietar de întinderi de pământ pe care nu le lucrează cu brațele lui. Ba fusese, în cele două veacuri dinainte, și o altă alunecare de sens pe care n-o văd semnalată clar la nici un autor: din cele mai vechi documente, interne și externe, pe care le avem, apare limpede că însușirea de boier nu reieșea din treapta pe care acesta se afla printre dregătorii voivodului și nici măcar nu depindea de vreo dregătorie.

***Boierii mari au fost, dintru început,
o categorie aparte***

A fost, desigur, o categorie influențată de modelul magnaților unguri și, de ce nu, poate și de îndepărtata moștenire a *boljarilor* protobulgari, care stăpâniseră odinioară și în părțile noastre. Existența în toată aria locuită de români, chiar dinainte de întemeierea Țării Românești și a Moldovei, a unui strat de dominatori ne e revelată de cel puțin două documente de mână întâi: în Muntenia, faimoasa *Diplomă a Ioaniților*, actul prin care în 1247 regele Béla al IV-lea al Ungariei dădea ca feudă Oltenia și o parte a Banatului cavalerilor Sfântului Ioan de la Ierusalim (majoritar de națiune franceză), unde avem acei *maiores terrae* – „mai mari ai țării“; în Moldova, scrisoarea papei Ioan XXII, datată de la Avignon din 9 octombrie 1332, către arhiepiscopul de Strigonium, semnalând, în urma rapoartelor misionarilor săi, că bunurile episcopatului *Milcovensis*, înființat în 1228 la cererea căpeteniei cumanilor negri, adică din părțile apusene, și năruit de marea invazie mongolă din 1241–1242, fuseseră, după aceea, acaparate de „potențaii din acele locuri“ (*a Potentibus*

illarum partium occupatis).¹ Carevasăzică, chiar după retragerea masei cumanilor la vest și nord de Carpați, se aflau în acea regiune niște seniori, posesori de mari întinderi de pământ și căpetenii peste o populație de muncitori ai pământului – acei *Walathi*, valahi, semnalați cu un veac înainte de alt document papal.²

Așadar, domniile care se vor înființa curând și la sud, și la est de arcul Carpaților nu se așază peste noroade nestructurate social: acolo se aflau dinainte și așezări sătești, și câteva târguri, și, iată, și niște *potentes*, seniori stăpânitori de pământuri.

Diploma Ioaniților e și mai explicită, întrucât, din foarte amănunțitele lămuriri și condiții expuse de suzeran, regele Ungariei, vasalului său, reprezentantul Ordinului Cavalerilor Ioaniți, aflăm de existența, în nordul Olteniei, a unui voivod valah, Litovoi, vasal direct al regelui și de doi cnezi, Ioan și Farcaș, în regiuni nedeterminate; apoi de un alt voivod valah, Seneslav, la răsărit de Olt, în „Cumania“, probabil în regiunea Argeșului, după cum ar reieși din cronicile orientale relatând desfășurarea năvălirii mongole din 1241.

Pe lângă acești patru seniori de cel mai înalt rang și, bineînțeles, peste *rustici*, *Diploma* pomenește în două

1. *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki* (în continuare se va cita Hurmuzaki); vol. I, doc. CCCCXCVI, pp. 622–623.

2. Scrisoarea papei Grigore IX, datată la Perugia din 18 decembrie 1234, către Béla, moștenitorul tronului ungar, pentru a-i semna că, la puțină vreme după înființarea episcopiei Milcovului, niște coloniști catolici, bunăoară secui sau sași, în loc să meargă la biserica catolică de curând deschisă, se duceau să ia sfintele taine de la episcopi „schismatici“ ai valahilor, fiindcă trăiau în mijlocul acestora (*quia populus unus facti cum eisdem Walathis*), Hurmuzaki I, doc. CV, p. 132.

rânduri de o categorie de seniori desemnați cu sintagma *maiores terrae* (sau *terre*), „mai marii țării“. Istoriografia română a comentat prea puțin această informație a *Diplomei*. Or, ea e însoțită de o precizare căreia îi găsim tocmai o însemnătate deosebită în ceea ce privește problema care ne preocupă aici. În paragraful referitor la drepturile judiciare pe care suzeranul le concede vasalului său, găsim secvența următoare: regele acordă vasalului său, reprezentantul Ordinului Ioaniților, dreptul de jurisdicție asupra întregii populații a feudei, cu o singură restricție, anume, dacă e pronunțată o sentință de vărsare de sânge împotriva unor „mai mari ai țării“, aceștia vor avea drept de apel la curtea regală (*hoc addito, quod si contra maiores terre aliqua sententia de sanguinis effusione prolata fuerit [...] ad nostram curiam valeant appellare*)¹.

Interesant ar fi să apropiem această clauză de cea care apare în tratatul semnat în 1595 de către boierii delegați de Mihai Viteazul, cu Sigismund Báthori. Boierii obțin documentul pe care-l iscălesc, de fapt un tratat de vasalitate a voivodului Țării Românești față de principele Transilvaniei – amănunt oarecum ocolit în istoriografia română –, ca domnul lor să nu-i mai poată tăia fără învoirea principelui, suzeranul. Este chiar stipulația din documentul din 1247. Pesemne, acei *maiores terrae*, strămoșii boierilor noștri, vor fi cerut-o pentru a se asigura

1. Am discutat mai pe larg această frază în recenta mea lucrare *Thocomerius-Negru Vodă*, ediția a II-a, pp. 51–52, deoarece o traducere literală a latinei din *Diplomă*, așa cum s-a procedat în publicațiile noastre, duce, neîndoielnic, la o greșită interpretare. E clar, prin comparație cu textul *Bulei de aur* acordate nobilimii ungare în 1222 de regele Andrei II, că termenii *sententia de sanguinis effusione* înseamnă aici o condamnare la moarte și nu o condamnare într-o cauză de crimă.

împotriva viitorului lor senior. Să fi avut a se plânge, în deceniile dinainte, de sentințele pronunțate de precedentul lor senior, banul ungar al Severinului? Probabil.

Acest drept de apel, acest privilegiu acordat unui grup restrâns dintre nobilii locului, mi se pare de cea mai mare semnificație pentru a ne dovedi existența de pe atunci, spre vârful piramidei sociale, a câtorva posesori de întinse domenii, în stare, pe lângă puterea economică și politică conferită de aceste posesiuni, să strângă și cete de oșteni care constituiau acea putere militară a valahilor, pe care *Diploma* o denumeste *apparatu suo bellico*, susceptibil de a fi folosit la nevoie de Ordinul Ospitalierilor. Textul face în mai multe rânduri aluzie la asistența pe care valahii vor trebui s-o aducă Ordinului cu forța lor militară în caz de atac din afară și chiar în caz de război ofensiv împotriva „Bulgariei, Greciei și Cumaniei“ – adică a țaratului bulgar de la Târnovo, a bizantinilor și a tătarilor, stăpâni atunci pe „Cumania“, adică pe Muntenia la răsărit de Olt și mai departe spre răsărit.

Încă o dată trebuie subliniat, mai mult decât s-a făcut până acum, aspectul extraordinar al excepțiunii juridice concedate în *Diplomă* de regele Ungariei grupului de „mai mari ai țării“ din acest ținut românesc. E dovadă de ponderea politică și militară pe care o aveau în ochii suzeranului și, de asemenea, e neîndoielnic că acel grup a fost nucleul marilor boieri pe care ni-i vor revela peste un veac sau două primele documente ale voivodatului Țării Românești. E ciudat, așadar, că atâția istorici, printre care și Iorga în unele lucrări ale sale, au putut susține ideea că boierimea a fost o creație a voivozilor după întemeierea statelor feudale ale Țării Românești și Moldovei. Procesul a fost, de fapt, invers: „marele-voivod“ a fost o creație a stratului de cnezi, voivozi și „mai mari ai țării“, ai căror

urmași vor fi tagma boierilor. *Diploma Ioaniților* este piesa care ilustrează cel mai bine afirmația; e datată 1247, șase ani după cumplita invazie mongolă care măturase toate domniile din estul Europei, din Cumania albă, în părțile actualei Ucraine, din marele cnezat rus de la Kiev, din regatul polon, din Moravia; iar regele Ungariei, Béla IV, nu scăpase după înfrângere decât refugiindu-se într-o insulă din Adriatica. Dacă s-au retras atunci mongolii nepoților lui Genghis Han, n-a fost din pricina vreunei contraofensive a puterilor creștine, ci fiindcă sosise, adusă de faimoșii curieri mongoli care străbăteau în puține zile continente întregi, vestea morții marelui Han, și neamurile lui trebuiau să se întoarcă în Mongolia pentru alegerea succesorului. Dar lăsaseră în urmă puternica formație politică a Hoardei de Aur din estul Rusiei și până în centrul Asiei, care și-a întins o vreme dominația până în părțile noastre și în Bulgaria.

Prin urmare, în 1247, Béla IV încerca în mare grabă și cu îngrijorare, să întărească granițele regatului ca precauție împotriva unei posibile reveniri a iureșului mongol. În banatul Severinului (Oltenia de azi și, peste Carpați, o parte din Banat), pe care regii Ungariei îl stăpâneau de câteva decenii, regele, care în tinerețe avusese contacte cu Cruciații din Palestina, s-a gândit să așeze un corp de cavaleri ai Sf. Ioan din Ierusalim (*Ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem*), viitorii cavaleri de Rhodos, apoi de Malta. Ei ar fi urmat să aducă în noua lor feudă câteva zeci de cavaleri (numărul poate părea extraordinar de modest, dar nu trebuie uitat că un cavaler occidental de atunci, cu 80 de kilograme de zale pe el și un cal de tipul rasei *percheron*, era atunci echivalentul unui car de luptă de azi!), să întreprindă o colonizare a ținutului și, mai cu seamă, să clădească un

șir de cetăți, din cele în care erau maestri neîntrecuți. Diploma pe care-o acordă regele la 2 iunie 1247 Marelui Maestru al Ordinului și care s-a păstrat, nu numai în documentul ei inițial, ci și în textul confirmării de către Papa Inocențiu IV în 1251¹, e actul cel mai însemnat pentru a ne face astăzi o idee de starea unui ținut românesc în perioada premergătoare întemeierii celor două voievodate ale Munteniei și Moldovei. De la publicarea, în 1887, a celui de al doilea document, au apărut nenumărate evocări în istoriografia română. Mai toate s-au limitat însă la comentarii asupra celor patru formațiuni politice enumerate de Diplomă, anume, la vest de Olt, voivodatul lui Litovoi și cnezatele lui Farcaș și lui Ioan, la est, voivodatul lui Seneslau.

În cadrul acestei lucrări aș vrea să insist numai asupra amănuntului care mi se pare că n-a stârnit destul interes, anume menționarea în mai multe rânduri a acelor „mai mari ai țării“, *maiores terrae*, strămoși probabili ai unor neamuri de mari boieri.

Voi cita doar două lucruri în sprijinul acestei aserțiuni: mai întâi, un fapt semnalat deja de P.P. Panaitescu, anume că s-a stabilit obiceiul, în hrisoavele domnești din ambele voievodate, care întăreau drepturile unui boier asupra unei moșii, să fie citat numele domnului, predecesor al semnatarului, care a dăruit acea moșie strămoșului actualului posesor. Or, avem documente din veacul al XIV-lea sau începutul celui de al XV-lea, bunăoară în Moldova, în care nu e pomenit nici un domn predecesor, ci numai două sau

1. Primul, publicat în *Documenta Romaniae historica* (în continuare se va cita D.R.H.), B. Țara Românească, vol. I, București, 1966, pp. 3–11; al doilea, în Hurmuzaki, vol. I, București, 1887, doc. CXCIII, pp. 249–253.

trei generații de strămoși ai posesorului, care deci țineau moșia din moși-strămoși, dinainte de „descălecătoare“.

A doua dovadă e apariția în primele hrisoave de întărire de moșii date de mării-voivozi ai Țării Românești a două grupe de mari posesori de moșii în Oltenia, pentru care nu ar exista nici o urmă de danie din partea domniei. Avem vădit de a face cu posesiuni anterioare închegării „marelui-voivodat“. Genealogistul Dan Pleșia a consacrat mai multe articole acestei chestiuni¹, în scopul, la origini, de a propune o localizare a cnezatelor lui Ioan și Farcaș, citate în *Diploma Ioanișilor*. Nu importă aici de a ști dacă legătura pe care o face Pleșia între boierii din Hotărani (din care se va trage mai târziu și mama lui Neagoe Basarab) și cneazul Ioan din *Diplomă*, respectiv între boierii Florești, Craiovești și urmașii marelui vornic Dan Durdac din secolul al XIV-lea (dintre care Buzeștii) și cneazul Farcaș, e corectă; reținem doar existența, din primele veacuri ale Țării Românești, a unor mari posesiuni boierești care nu se datorează unor danii domnești, ci preexistă întemeierii „marelui-voivodat“.

Cine puteau fi acești *miores terrae*? De ce origine etnică erau cei mai mulți dintre ei și cum să ne închipuim sursa și așezarea puterii lor? Diploma ne dă numai patru nume „la vârful“, adică cei care trebuie că au avut încuviințarea regelui ungar de a avea însușirea, statutul de cneaz sau de voivod. Cei doi voivozi, Litovoi și Seneslau, poartă nume slave, de altfel poate stâlcite. Dintre cei doi cneji, Farcaș poartă nume ungar; unii istorici maghiari s-au

1. „Quelques grandes familles valaques des XIVe–XVe siècles“, în *12. Internationaler Kongress für genealogische und Wissenschaften*, München, 1974; *O ipoteză dar poate și o explicație*, comunicare la ședința CRHGS din 29 februarie 1984; *Temeliile străvechi ale Țării Românești*, *ibid.*, ședința din 29 noiembrie 1985.